

ویرده نامه

شهادت امام محمد باقر علیه السلام

دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم
روابط عمومی

السَّلَامُ عَلَيَّ كَمَا أَهْلَكَ النَّبِيُّ

سیره قرآنی امام محمد باقر علیه السلام

مسموم شد و در مدینه به شهادت رسید و در کنار مرقد مطهر پدر بزرگوارش حضرت زین العابدین علیه السلام در قبرستان بقیع به خاک سپرده شد.

آن حضرت در دوران امامت خویش فرصت‌های مناسبی را برای گسترش فرهنگ قرآنی و استحکام معارف شیعی و ترویج آن در میان اقشار مختلف مسلمانان به دست آورد،

به طوری که با اندک مطالعه در سیره آن بزرگوار می‌توان به حضور گسترده آیات و حیانی در تمام زوایای زندگی ایشان پی برد.

پنجمین فروغ امامت همانند پدران طاهرینش آن چنان قرآن را با برنامه‌های زندگی خود عجین کرده بود که کم‌تر روایتی را می‌توان از آن بزرگوار به دست آورد که در آن اشاره، شاهد و یا تفسیری از قرآن نباشد، به طوری که تمام سخنان، پاسخ‌ها و مثال‌های ایشان برگرفته از مقال وحی است.

به بهانه شهادت آن امام همام علیه السلام در این فرصت به سراغ رهنمودهای گهربارشان در زمینه آیات قرآن رفته تا بازتاب انوار درخشان الهی را در سیره و گفتار حضرتش به قلم اسماعیل نساجی زواره را به نظاره بنشینیم.

آگاه‌ترین مفسر عصر خویش

با استناد به آموزه‌های دینی و روایی، امامان معصوم علیهم السلام شایسته‌ترین ترجمان وحی و آشناترین افراد به تفسیر و

پنجمین ستاره فروزان آسمان امامت و هفتمین گوهر عرش عصمت و طهارت حضرت امام محمد باقر علیه السلام در روز سوم ماه سفر و به نقلی در روز اول ماه رجب سال ۵۷ ه.ق در مدینه منوره دیده به جهان گشود. ۱.

پدرش حضرت علی بن الحسین علیه السلام و مادرش حضرت فاطمه علیها السلام دختر امام حسن مجتبی علیه السلام است که امام صادق علیه السلام از وی با تعبیر ”کانت صدیقه لم یدرک مثلها فی آل الحسین“ ۲ یاد نموده است، لذا امام باقر علیه السلام نخستین کسی است که پدرش از نسل امام حسین علیه السلام و مادرش از نسل امام حسن علیه السلام است. ۳.

آن حضرت افزون بر لقب ”شاکر“ و ”هادی“ به لقب ”باقر العلوم“ شهرت یافت، به طوری که جابر بن یزید جعفی می‌گوید: ”لأنه بقواله بقرأی شقه و اظهره اظهاراً؛ ۴ او علم را شکافت و رموز و نکات دقیق آن را روشن ساخت.“

ایشان در واقعه جانگداز کربلا همراه پدر و در کنار جدش حضرت سیدالشهدا علیه السلام کودکی بود که چهارمین بهار زندگی اش را آغاز کرده بود. آن بزرگوار بعد از شهادت پدرش حضرت امام سجاد علیه السلام در سال ۹۵ ه.ق کشتی هدایت امت اسلامی را در میان دریای متلاطم حوادث رهبری کرد و به مدت ۱۹ سال و چند ماه زعامت شیعیان را عهده‌دار شد و سرانجام در روز هفتم ماه ذی الحجه سال ۱۱۴ ه.ق در سن ۵۷ سالگی به دستور هشام بن عبدالملک دهمین خلیفه بنی امیه

السلام علیکم وعلیٰ آله وعلیٰ اهل البیت

می نمود. ابو حمزه ثمالی در این زمینه چنین نقل می کند: روزی امام باقر علیه السلام با قتاده بن دعامه بصری روبرو شد.

حضرت پرسید: تو کیستی؟ گفت: قتاده هستم. فرمود: تو فقیه اهل بصره هستی؟ گفت: آری. حضرت فرمود: وای بر تو ای قتاده! خداوند بندگان شایسته ای را آفریده است تا بر دیگران حجت باشند. آنان بر پادارنده او امر الهی و نخبگان علم خدا هستند.

قتاده پس از یک سکوت طولانی گفت: به خدا سوگند من تاکنون در برابر فقیهان بسیاری نشسته ام، ولی آن گونه که در برابر شما مضطرب شده ام در مقابل هیچ یک از آنان اضطراب مرا در بر نگرفت.

امام باقر علیه السلام فرمود: تو می دانی کجا نشسته ای؟ تو در مقابل خاندانی هستی که خداوند در شأن و مقام آنان فرموده است: «فی بیوت اذن الله ان ترفع ویذکر فیها اسمہ یسبح له فیها بالغدو و الاصال رجال لا تلهیهم تجاره و لایبع عن ذکر الله و اقام الصلاه و ایتاء الزکوه...» ۱۹

بین چراغ فروزان در خانه هایی قرار دارد که خداوند دستور داده آن را بالا برند، خانه هایی که نام خدا در آن ها برده می شود و شب و روز در آن ها خداوند را تسبیح می گویند. پاک مردانی که هیچ تجارت و کسبی آنان را از یاد خدا و برپا داشتن نماز و دادن زکات غافل نمی کند. امام علیه السلام در ادامه فرمود: ما همان خاندانی هستیم که خداوند این گونه توصیف نموده است. ۱۰

تأویل آیات قرآن هستند. بنابراین اگر تشنگان معارف الهی بخواهند از چشمه سار وحی سیراب شوند، باید پوینده راه آن بزرگواران باشند.

حضرت علی علیه السلام در این زمینه می فرماید: «...نحن احق الناس به...» ۵؛ ما امامان معصوم علیهم السلام برای تفسیر قرآن از همه مردم شایسته تر هستیم. «بر این اساس امام محمد باقر علیه السلام می فرماید: «ما یستطیع احد ان یدعی ان عنده جمیع القرآن کله ظاهره و باطنه غیر الاوصیاء؛ ۶ کسی به غیر از جانشینان پیامبر (ص) نمی تواند ادعا کند که تمام قرآن، ظاهر و باطنش، نزد اوست» و نیز می فرماید: «ان من علم ما اوتینا تفسیر القرآن و احکامه؛ ۷ حقیقتاً دانشی که به ما داده شده است همان تفسیر قرآن و بیان احکام آن است.»

پنجمین خورشید امامت باز در این راستا می فرماید: «فانما علی الناس ان یقرؤ القرآن کما انزل فاذا احتاجوا الی تفسیره فالاهتداء بنا و الینا؛ ۸ وظیفه مردم آن است که قرآن را طبق آن چه نازل شده است قرائت کنند. ولی اگر به تفسیر نیاز داشته باشند، هدایت و تفسیر بر عهده ماست.»

این آگاهی به کتاب الهی، وظیفه ای را بر عهده پیشوایان معصوم علیهم السلام قرار داده و آن هدایت انسان ها جهت شناخت حقیقی آیات قرآن است، هدایتی که نتیجه اش معرفت کامل است. لذا امام باقر علیه السلام همانند پدران بزرگوارش با راهنمایی های صحیح و منطقی وجدان های خفته بسیاری از افراد را بیدار می کرد و آنان را به سوی کمال رهنمون

السَّلَامُ عَلَيَّ كَمَا أَهْلُ الْبَيْتِ فِيهِ

تبيين فرهنگ اجتهاد

که خداوند در مورد صفا و مروه فرموده است: "فمن حج البيت او اعتمر فلا جناح عليه ان يطوف بهما...؛ ۱۳ پس هر کس حج خانه خدا و یا عمره را به جا آورد، بر او گناهی نیست که سعی بین صفا و مروه را انجام دهد..."

آیا نمی بینید که طواف آن دو (صفا و مروه) واجب شده است؟ چون خداوند در قرآن آورده و پیامبر (ص) نیز بدان عمل کرده است.

"تقصیر" در سفر نیز همین گونه است که پیامبر (ص) بدان عمل کرده است و پروردگار متعال نیز آن را در کتابش آورده است.

زراره در جای دیگر می گوید: از امام محمد باقر علیه السلام سؤال کردم: شما در مسح پا و سر، تمام سر و پا را مسح نمی کنید، بلکه مسح مقداری از آن را کافی می دانید، آیا ممکن است بیان کنید که این حکم را چگونه و از کجا بیان می فرمایید؟

امام علیه السلام با تبسمی پاسخ داد: این همان مطلبی است که در قرآن کریم آمده است. خداوند می فرماید: "...وامسحوا برؤسکم...؛ ۱۴ و سرهایتان را مسح کنید." و نفرموده است: "وامسحوا رؤسکم" بنابراین وقتی قرآن می گوید: "برؤسکم" مقداری از مسح سر کافی است و این مطلب از کلمه "ب" که حرف جاژه است فهمیده می شود و در واقع امام حرف "باء" را "باء تبعیضیه" در نظر گرفته است که دلالت بر جزء از کل می کند. امام در ادامه فرمود: در عبارت "وارجلکم الی

یکی از شاخه های مهم علوم اسلامی "علم اصول" است که به کمک آن می توان احکام دینی را از ادله و براهین شرعی استنباط و استخراج نمود. تمام دانشمندان شیعی معتقد هستند که امام باقر علیه السلام نخستین کسی است که این علم را تأسیس نمود و قواعد آن را تدوین و جمع آوری کرد و از این رهگذر دروازه اجتهاد را به روی دانشمندان و طالبان علوم اسلامی باز نمود. ۱۱.

بنابراین آن حضرت در دوران امامت خویش به رغم این که عرصه فرهنگی جامعه گرفتار چالش های عقیدتی و درگیری های مختلف فقهی بود، سعی نمود تا با تبیین شیوه های صحیح اجتهاد به نهادینه ساختن این فرهنگ بین دانشمندان علوم اسلامی اقدام نماید.

"زراره بن اعین" و "محمد بن مسلم ثقفی" که از بزرگ ترین راویان احادیث اهل بیت علیهم السلام قلمداد می شوند، در روایتی می گویند: از امام باقر علیه السلام در مورد نماز مسافر سؤال کردیم.

امام علیه السلام فرمود: خداوند در قرآن می فرماید: "واذا ضربتم فی الأرض فلیس علیکم جناح ان تقصروا من الصلوه...؛ ۱۲ هنگامی که سفر می روید، بر شما گناهی نیست که نماز خود را کوتاه کنید..." به امام عرض کردیم: خداوند فقط فرموده بر شما "گناهی" نیست و نفرموده: "افعلوا" که ظهور در وجوب داشته باشد. پس چگونه از این آیه فهمیده می شود که واجب گردانیده است؟ امام فرمود: آیا نمی دانید

السلام علیکم وعلیٰ آله وعلیٰ انبیاء

ظاهراً این کار را تحسین نمود ولی از همان موقع نقشه بر شهادت رساندن آن امام را در سر پروراند. هشام خطاب به ایشان گفت: تاکنون تیراندازی بدین زبردستی ندیده بودم و گمان نمی‌کنم کسی به اندازه تو این گونه توانایی و مهارت داشته باشد!

هشام در ادامه گفت: آیا فرزندت جعفر می‌تواند این چنین تیراندازی کند؟ امام پاسخ داد: ما توانایی کامل و تمام را از یکدیگر به ارث می‌بریم، همان کمال و تمامی که خداوند آیه‌اش را بر پیامبر نازل کرد: «الیوم اکملت لکم دینکم و اتممت علیکم نعمتی و رضیت لکم الاسلام دیناً؛ ۱۷ امروز دین را برای شما کامل کردم و نعمت خویش را برای شما تمام نمودم و اسلام را به عنوان دین کامل برای شما برگزیدم.» ۱۸

عروج ملکوتی

جابر بن یزید جعفری یکی از مهم‌ترین تربیت شدگان مکتب باقرالعلوم علیه السلام است. او به مدت ۱۸ سال در مدینه از محضر مبارک امام کسب فیض نمود و هزاران حدیث نورانی را در سینه خود جای داد.

وی می‌گوید از امام باقر علیه السلام سؤال کردم که در آیه شریفه: «و کذلک نری ابراهیم ملکوت السموات و الأرض» ۱۹ منظور از ملکوت آسمان‌ها و زمین که خداوند به حضرت ابراهیم نشان داد چیست؟ دیدم آن حضرت دستان مبارک خود را به طرف آسمان بالا برد و به من فرمود: نگاه کن تا بفهمی

الکعبین کلمه «ارجل» عطف به «رؤس» است بنابراین می‌فهمیم که مسح قسمتی از پا برای وضو کافی است و این همان چیزی است که پیامبر اکرم (ص) آن را برای مردم تفسیر کرده بود اما مردم به سخن ایشان هیچ توجهی نکردند و آن را تباه ساختند. ۱۵

اثبات مقام امامت

امام باقر علیه السلام برای شناساندن جایگاه امامت به مردم و جلب دل‌ها به سوی محبت اهل بیت علیهم السلام از هیچ کوششی فروگذار نبود و درصدد بود تا با این شیوه جایگاه امامت و ولایت را به گونه‌ای روشن برای مردم ترسیم کند.

ایشان به منظور اثبات مقام امامت در کودکی به ائمه اطهار علیهم السلام آیه‌ای از قرآن را که در شأن و مقام حضرت یحیی علیه السلام است، مورد استناد قرار می‌دهد: «یا یحیی خذ الكتاب بقوة و آتیناه الحکم صبیباً؛ ۱۶ ای یحیی! دستورات آسمانی را با تمام توان فراگیر و مادر همان سن کودکی مقام نبوت را به وی عطا کردیم.»

یک سال امام محمد باقر علیه السلام و فرزندش امام صادق علیه السلام به فرمان هشام بن عبدالملک (دهمین خلیفه بنی امیه) به شام دعوت شدند درباریان مشغول تیراندازی بودند و هشام اصرار نمود که حضرت باقر علیه السلام هم در این برنامه شرکت کند. آن حضرت کمان را به دست گرفت و تیر به زه آن نهاد، به طوری که با پرتاب آن درست وسط هدف قرار گرفت و تیرهای بعدی بر پیکان تیر اول فرود آمد. هشام

السلام علیکم وعلیٰ آله وعلیٰ اهل البیت

خانه آن حضرت دیدم. آن بزرگوار لباس قبلی خود را پوشید و به مجلس قبلی برگشتیم. من عرض کردم: فدایت شوم چه قدر از روز گذشته است، فرمود: سه ساعت ۲۰.

یاران استوار

امامان معصوم علیهم السلام به جهت اهمّیت مسأله مهدویّت و غیبت دوازدهمین حجت الهی در فرصت‌های مناسب با استناد به آیات قرآن از عصر ظهور سخن گفته و شیعیان را با ویژگی‌های دولت کریمه حضرت مهدی (عج) آشنا نموده‌اند. پنجمین فروغ امامت در توصیف یاران قائم آل محمد (ص) به ابو خالد کابلی فرمود:

”من به گروهی می‌نگرم که در آستانه ظهور از طرف مشرق زمین به پامی خیزند آنان برای رسیدن به حق و ایجاد حکومت الهی تلاش می‌کنند، به طوری که کسی نمی‌تواند جلو آنان را بگیرد.

این حق جویان وقتی که حکومت را به دست گرفتند، آن را به غیر از ولی امر مسلمین به کس دیگری نمی‌سپارند. کشته‌های ایشان از شهیدان راه حق محسوب می‌شوند.

امام باقر علیه السلام در ادامه به ابو خالد فرمود: اگر من آن روزگاران را درک کنم، جانم را برای فداکاری در رکاب حضرت صاحب الامر علیه السلام تقدیم می‌کنم.

سپس در مورد استقامت و استواری یاران حضرت مهدی

که نظاره گر چه چیزی هستی؟ من نوری را دیدم که از دستان آن حضرت به آسمان متصل شده است، به گونه‌ای که چشم‌ها را خیره می‌کند و عقل‌ها را مات و مبهوت. آن گاه به من فرمود: حضرت ابراهیم علیه السلام ملکوت آسمان‌ها و زمین را این چنین دید. بعد امام دست مرا گرفت و به درون خانه برد.

لباس خویش را عوض کرد و فرمود: چشم بر هم بگذار! بعد از لحظاتی گفت: می‌دانی کجا هستیم؟؟ گفتم: نه. فرمود: در آن ظلماتی هستیم که ذوالقرنین به آن جا گذر کرده بود. گفتم: اجازه می‌دهید که چشمانم را باز کنم؟ فرمود: باز کن اما هیچ چیز نخواهی دید. چون چشم گشودم در چنان تاریکی بودم که زیرپایم را نمی‌دیدم.

اندکی رفتیم باز هم فرمود: ای جابر! می‌دانی در کجایی؟ گفتم: نه. امام فرمود: بر سرچشمه‌ای که خضر علیه السلام از آن آب حیات خورده است. آن حضرت هم چنان مرا از عالمی به عالم دیگر می‌برد تا به پنج عالم رسیدیم.

فرمود: ابراهیم علیه السلام ملکوت آسمان‌ها و زمین را این گونه مشاهده کرد. او دید که ملکوت آسمان‌ها دوازده عالم است و هر امامی که از ما از دنیا برود، در یکی از این عوالم ساکن می‌شود تا وقتی که ظهور قائم آل محمد (ص) فرارسد.

امام باقر علیه السلام دوباره فرمود: چشم بر هم بگذار و بعد از لحظه‌ای فرمود: چشم بگشا! چون چشم گشودم خود را در

السلام علیکم وعلیٰ آله واولیاءه

همچون: زنده شدن گروهی از قوم بنی اسرائیل، ۲۳ زنده شدن عزیر بعد از صد سال، ۲۴ داستان اصحاب کهف ۲۵ و زنده شدن مردگان به دست حضرت عیسی علیه السلام ۲۶ نمونه‌هایی از رجعت افراد در اقوام گذشته است.

امام پنجم علیه السلام در سیره خود بر این باور و حیاتی شیعه تأکید نموده و به این آیه شریفه استناد کرده است: «و یوم نحشر من کل امة فوجاً»؛ ۲۷ و روزی فرا می‌رسد که ما از هر امتی گروهی را زنده کرده و محشور می‌کنیم.

این آیه به روشنی دلالت دارد بر این که قبل از قیامت گروه‌هایی از مردم زنده می‌شوند و به این دنیا باز می‌گردند.

بنابراین قرآن نه تنها به موارد و مصادیق رجعت در این دنیا اشاره کرده، بلکه به رجعت گروهی نیز قبل از قیامت تأکید دارد.

سید مرتضی (ره) از دانشمندان بلند پایه مکتب اهل بیت علیهم السلام در مورد رجعت و توضیح سخن امام باقر علیه السلام می‌گوید: خداوند متعال در آستانه ظهور حضرت مهدی (عج) گروهی از اموات شیعه را زنده می‌کند تا به ثواب نصرت و یاری آن حضرت نایل آمده و نظاره گر تشکیل دولت کریمه آن حضرت باشند و طعم شیرین عدالت و حکومت ایشان را بچشند و گروهی دیگر از دشمنان اهل بیت علیهم السلام را محشور می‌گرداند تا از آنان قبل از قیامت انتقام گرفته و این ظالمان در دنیا ذلت و خواری کفر و نفاق را احساس کنند. ۲۸

(عج) به این آیه از قرآن استناد کرد: «فاذا جاء وعد اولیئهما بعثنا علیکم عباداً لنا اولی باس شدید فجاسوا خلال الدیار و کان وعداً مفعولاً»؛ ۲۱ پس چون وقت انتقام اول فرارسد بندگان جنگجو و نیرومند خود را بر ضد شما بر می‌انگیزیم،

به گونه‌ای که درون خانه‌های شما را جست و جو کنند و مجرمان را دستگیر نمایند و این وعده یک امر قطعی است.

سپس آن بزرگوار فرمود: این بندگان پیکارجو و نیرومند که به طرفداری از حق به پای خیزند، همان آخرین حجت خدا و یاران وفادار او هستند. ۲۲

رجعت در عصر ظهور

یکی از امتیازات مکتب اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام اعتقاد و التزام به اندیشه و تفکر «رجعت» است.

پویندگان و سالکان کوی آن مکتب با الهام از آموزه‌های قرآنی و سنت بر این باور هستند که هنگام ظهور منجی عالم بشریت حضرت مهدی (عج) عده‌ای از پیشینیان به زندگی این دنیا باز خواهند گشت.

سپس دوباره قبض روح می‌شوند و در روز قیامت محشور خواهند شد.

این اعتقاد مسلم شیعی بر گرفته از آیات قرآن است. در مقال وحی آیات زیادی به رجعت مردم در گذشته اشاره شده است،

السَّلَامُ عَلَيَّ كَمَا أَهْلُ الْبَيْتِ وَالنَّبِيُّونَ

پی نوشت ها:

- اعیان الشیعه، سید محسن امین، ج ۱، ص ۶۵۰، بحار الانوار، علامه مجلسی، ج ۴۶، ص ۲۱۵، حیات فکری و سیاسی امامان شیعه علیهم السلام، رسول جعفریان، ص ۲۸۵، علل الشرایع، شیخ صدوق، ج ۱، ص ۲۳۳، نهج البلاغه، ترجمه محمد دشتی، خطبه ۱۲۵، ص ۲۳۸، اصول کافی، محمد بن یعقوب کلینی، ج ۱، ص ۲۲۸، همان، ص ۲۲۸، تفسیر الفرات، شیخ ابوالقاسم فرات کوفی، ص ۲۵۸، سوره نور، آیات ۳۶، ۳۷، بحار الانوار، ج ۴۶، ص ۳۵۸، حیات الامام محمد الباقر، باقر شریف قرشی، ج ۱، ص ۲۲۶، سوره نساء، آیه ۱۰۱، سوره بقره، آیه ۱۵۸، سوره مائده، آیه ۶، وسایل الشیعه، محمد بن حسن حر عاملی، ج ۱، ص ۲۹۰، سوره مریم، آیه ۱۲، سوره مائده، آیه ۳، دلائل الامامه، محمد بن جریر طبری، ص ۴، سوره انعام، آیه ۷۵، حدیقه الشیعه، مقدّس اردبیلی، ص ۵۳۱، سوره اسراء، آیه ۵، تفسیر عیاشی، ابونصر محمد بن مسعود سرقندی، ج ۲، ص ۲۸۱، نک: سوره بقره، آیه ۵۵،
- نک: همان، آیه ۲۵۹، نک: سوره کهف آیه ۱۲، نک: سوره آل عمران، آیه ۴۹، سوره نحل، آیه ۸۳، مع الشیعه الامامیه فی عقائد هم، آیت الله جعفر سبحانی، ص ۱۳۹،

يا رسول الله

يا أبا جعفر، يا محمد بن علي، أيها الباقر، يا ابن رسول الله، يا حجة الله على خلقه، يا سيدنا ومولانا إنا توَّجَّهنا واستشفعنا وتوسَّلنا بك إلى الله وقدَّمناك بين يدي حاجتنا، يا وحيها
عند الله اشفع لنا عند الله